

LÁSZLÓFFY CSABA

A zsarnok szerencséje

A királyné rutinos mozdulattal nyúl a tükör után. Belepillant. Elégedetlen képmásával. Arcát a bibircsót s a kiütésnyomokat nem tüntette el maradéktalanul a smink. A tükörben jól látható feje fölött a díszlet. Az ijesztő Krisztus. Megborzong. Nem először; már egyik próbán megtörtént vele. A keresztre feszített orrának, arcának részei inkább csak üregek; mintha lepra tette volna, nem a díszlettervező keze.

Idegeire mennek már ezek a békétlenek. Ez ma gálaest; de ő tudja csak, mi ment végbe itt, nap mint nap, a színpalak mögött. A részeg strázsák, az ocsmány csipkelődések. Mint istállóban folyó tivornya. Olykor egy rekedt kiáltás (az ügyelőé), s fojtottan megy tovább ugyanaz, mint besúgó-hangú papucscsoszogás egy bordélyházban. A palotatér sakk-kockáira csepegtetett hígtojás-nyomokat úgy veszi szemügyre, akár egy pedáns háziasszony.

Cseppet sem kellemes itt a gyilkosra várni. Addig még egy kis onyelgés, menyámitás, hogy aztán a lomha járású, juhászkutya-szuszogású hős (mégis csak ő itt a vendégbonviván!) markolatig döfje belé — mint máskor csókját a férfiszexvedély — a kést. Ide valahova, elomló keble alá.

Megfájdult a feje. („Mintha pisztoly sült volna el benne” — mily anakronisztikus kiszólás lenne ez a véres korból. Mintha a mai különb volna!) A színész legyen fegyvelmezett. Most több türelmet kell mutatnia éppen a partnernőjével szemben. Hol dézsába, hol koporsóba kell belebújni — amint a cursiv betűs utasítás szól... Vesd le, leányom, ázott gúnyádat! Úgyse lát senki, ha megindulsz a történelem sötét folyosóján negligzében. A külvilágot elfüggönyözi a zivatar meg az elsötétítést segítő zene.

Mindjárt történni fog valami. Valami rémes, valami eget verő. Mindig így vala: vértolulás ellen a nemzet időnként megpiócaztatja magát. Addig? Egyesek elkábulnak a csetepatéban, mint... (Ézt most egy szexuális igényeit pótló olvasmányból idézi föl): *mint egy éjjeliedény a tivornya éjszakáján...* Egyelőre csak a strázsa csámcsogása. Aztán ütés, rajtaütés, pártütés. Neki mindenekelőtt méltóságát kell őriznie. Nyelje a könnyeit más, a gyenge; s fröcskölje rágalmaid, obszcén tréfáit udvaroncfüleknek a gonosz intrikus, a cselszövő.

A legborzasztóbb ez a pár pillanatnyi látszatnyugalom. A kopott mennyezetű öltözőkben, mint lisztféher borostájú szakácmester, ilyenkor kotyvasztja az unalom a leleményes kis bonyodalmakat a színpadi homálynál, halálnál tartósabb valamire (pletykára?) éhes közönség számára. Az a női köntösök közt mohón (pe)turkáló férfivágy — a gyertyával együtt a húzat szerencsére kifújta vörös tekintetét! —, hazafelé már unottan, sárkupacokat kerülgetve sétáltatja meg magát, míg sikerül visszanyernie utálkozó házastársi ábrázatát.

Hallható még valami, kollégák?... S. petyhüdt bohócképéről a színlelt bölcsességet egyből letörölte a dühös hiúság, midőn megjósolta volt, hogy botrányra számíthatunk külföldön — Grazban, Luganóban, bárhol, hogyha nem neki ítéli oda a művészi tanács a legősibb-hősibb fő-főszerepet!

„Magamban beszélek?” A királyné felijed — ez már magában is meggondolatlanság. Az ő szerepére nem vonatkozik a *hajlás a téboly felé*. „Csak szúnyogok... csak szőnyegek nekik.” Ez így jó lesz, ez a sejtelmes indítás; mit számít, mire gondol szerző, vagy néző.

Egy-egy kiszólás (nem a darabból — írás közben inkább) ismerősen cseng. A visszatérő helyzetekről gondoskodik az idő. Zaklatott este (amelyiken ezt írom); ki tudná megmondani: nem torpannak-e meg a pártütők? A merénylők. (És maga az olvasó!)

Valaki — színpadon, utcán, tévében? — torkaszakadtából kiabál. Lehet, hogy segítséért. A királynénak — hallja? nem hallja? — semmiképp sem tanácsos kilépni szerepéből. Minden fordulatnál ezt fontolgatja. Kettős sorsveszély. Magánéleti jelenése négy fal közé rejtve is nyitott; a darabbeli sajnos determinált.

A kis torzsalkodások, anekdoták is belejátszanak olykor a cselekménybe. Különösen, ha ilyen idők járnak.

A szerzői és rendezői utasítások rácsai mögé zárt művész felkapja fejét. Milyen idők? Pusztán terminológia kérdése volna a kor?!

„Legszentebb eszménk a nemzeti egység.”

„Lázít a demokrácia-mánia.”***

A sok „szép és épületes proklamáció” hallatára könnyen kitör a tömegőrület, egyeseken a hipertónia. De a színész most nem *kezeket feltartó családost tartó*. Nem polgár.

A királyné önuralomra inti magát. Jöhet vízőzön, akármely rontás — neki a kosztümök ürügyén felizzó feszültséget kell szolgáltatnia, fokozódjék odáig bár, hogy *királyi széke kárpitjának zsinórrival fojtanak beleje lelkét*. Feszültség nélkül, mint egy cérnaszál, vagy inkább

* Katona: Bánk bán.

** Peter Weiss: Mockinpött úr kínjai és meggyógyítása.

bugyigumi, ha elszakad — az egész olyan. Az előírt mozdulat nyomban nevetségessé válik, képtelenségnek tetszik gyalázat, vérbosszú, mihelyt eltűnik a drámai feszültség tere, s hirtelen fölhúzzák kötélén a díszletet.

A királyné elsápad. A replikára nem jön válasz (vagy ő keverte össze a szavakat?); elejti a legyezőjét — mintha nem csupán csuklóját, de torkát is vasmarokkal szorítanák. Pedig ez nem othelloi jelenet, hogy „ne bízz és ne félt. Vigyázz! [...] az az erkölcs arrafelé: csináld, csak meg ne tudják.”* Nem, az ő tudatalattiját sem ragadhatják el innen fölfúj, légnemű gyanakvások törékeny képzeletmagasba. Benne most más idők vihara dül. Olyan varázslat alatt áll, akár a fölserkent porhüvely, midőn a lélektől elhagyott test maga kél ki sírjából, s nem ismer más természetes vonalmat, csupán az emlékek táplálta gyűlöletet. Kit érdekelne e pillanatban a színen, hogy milyen az idő hangulata, hevülete kint (a kanyargós sikátorokban, a holdfényben szelid komondorokként virrasztó ódon házak között; egyikben valahol az unokahúgocska súlyos copfjával talán épp most veri a kompótoscsészét, s körös-körül minden ragad és ragyog). Egyáltalán, milyen nap van ma? „Reggel lejár a terminus, el ne felejtsem kifizetni a villanyszámlát.”

Nehezen tudja legyőzni émélygését. Öregedő lelkén *kotolva ül a melakór*. Egy ismeretlen férfi tiszta szemébe nézni, s egy nyelv meleg, lágy érintését túrni ajkán — most még ez is undorral tölténé el. Úgy tűnik neki, hogy meztláb fut végig a deszkákon, kibontott hajjal. És fehér kreppszelyem ruhácska van rajta. „Csak az emlékeket bele ne keverjem a begyakorlott indulatkitörésbe.” Mintha túl korán kiterveltek volna ellene valamit. Mintha már régen (a darab legelején vagy még azelőtt) merénylet áldozata lett volna; mielőtt még a közönség felszissenhetett volna. Fején vadcsalánkoszorú. (Sehol a korona.)

Torz férfarc tolakodik elő. Egy durva lökés! — a melle attól rázkódik még mindig (?). A fűzőben hevesen szuszog; szinte hallatszik a testén megpattanó rugók zaja. „Nem lehetek robot.” Kétségbeesett botladozással hallaná véli a szótszóródó csavarok és szögek fémes, idegen pörgését. A kihunyó fényrezgést pupilláján.

A királyné összeesett. Az ájult zsarnokon ezen a kínos estén nem vehetett elégtételt senki. A bosszúra éhes merénylők elképedten álltak körül. Még a szerző is zavarba jött volna.

* Shakespeare: Othello.

Útőerek

*Távlatból nézve a hamisítványok is értékesek
(miért hajítjátok el az újságkollektciókat?)
a hóhér is ember! nem csoda hát ha a leáldozó
hűség morogva méregetti az áldozatokat
néha még el is vakkantja magát — a gözölgő
indulat mögül hű(l)ő-pikkelyük -farkuk vesztetten
suntítanak a tartalékba tett struktúrák*

*egymást keresztező aggodalmak
(„errefelé az abszurd is lehetséges még”)
az álmatlanság órái visszahozzák az
elmaradozó jelenéseket*

elég egy napló-

jegyzet: az éjszaka folyamán elvitték
Z-t T-t H-t LB-t alapos házkutatás
volt (de tapintatos) Ágnes verseiből is
vitték magukkal

mi is zenét hallgatunk most akár ők
Monteverdivel Bachkal gyógyítgatjuk magunk

hol vagytok segítő hangok(?) metszetek
fotográfiaiak hogy megérthessem a hiszékenységet
és a fanatizmus gyermekkorát!
a lelkiismeret zaklatása egy külföldi ajándék-
kábát angol nyelvű cégjelzése miatt (N. L.)
ideget borzoló zene ez már Bartók a pályatárs
Bika végre felugrik és dőf
oktalan bosszúhadjárat (KZ már Haynaut lát!)
ütőere szolfézs — megfejtésre váró bejegyzés
szólókatjuk az elszólitott áldozatokat
a hersegő papirnál törekenyebb önmagunkat
vajon kinek melyikünknek az ütőere?

1991. IX. 22.

SZALAY LAJOS GRAFIKÁJA